

Sopimattomat

Kaupungista karkottaminen ja karkotetut 1600-luvun Turussa

Tässä artikkelissa ovat pääosassa irtolaiset, varkaat ja yksi porvari. Heidät kaikki karkotettiin Turun kaupungista rangaistuksena rikoksesta. 1600-luvun Turussa karkottamisen syitä oli monia: irtolaisuus, varkaus, seksuaalisten säästösten rikkominen, liioiteltu väkivalta, noituus tai vaikkapa yhteisön hierarkian huipulla olevien pilkkaaminen. Uuden ajan alun monipuolisessa rangaistusrepertoaarissa paikkakunnalta karkotus oli rangaistus monien joukossa, mutta kun maine ja kunnia saattoi olla elämääkin tärkeämpi ja kun yhteisöön kuuluminen oli vakaan elämän edellytys, karkottaminen oli hyvin ankara rangaistus. Oikeusistuimen näkökulmasta karkotus saattoi olla kätevä ja joustava rangaistusmuoto käytettäväksi myös muiden rangaistusten yhteydessä.¹

Tarkastelen tässä artikkelissa karkotusten syitä, seurauksia ja toteutumistapoja. Karkotuksen voi nähdä olleen yksi työkalu oikeanlaisen kaupungin luomisessa, sillä kaupunki ja kaupunkilaisuus määrittyivät uuden ajan alussa oikeanlaisen järjestyksen kautta. Kunkin ihmisen piti pysyä hänelle määrättyllä paikalla ja näin vaikuttaa siihen, että koko yhteisön kunnia, maine ja varallisuus säilyi. Jokaisen kaupungin asukkaan piti olla säädyllisesti sijoittunut johonkin talouteen ja/tai työhön ja käyttäytyä kuuliaisesti ja kristillisesti jokapäiväisessä elämässään. Periaatteessa tämän järjestyksen ulkopuolelle jäänyt ei kuulunut kaupunkiin vaan hänestä tuli yhteisen hyvän nimissä päästä eroon.²

Karkotus oli tilallinen ratkaisu oikeanlaisen yhteisön ja elinympäristön luomisessa. Tarkastelen kolmea karkotustyyppiä, joilla ei-toivottuja ihmisiä pyrittiin siirtämään pois kaupungista, ja pohdin, miten karkotus toimi kaupungin ja kaupunkilaisuuden määrittäjänä Ruotsin valtakunnan provinssikaupungissa ja mihin seikkoihin sen käyttö perustui.

Tarkoituksenani on sekä luoda katsaus Turun karkotusten historiaan että pyrkiä ymmärtämään karkotusta eurooppalaisena kaupunkitilaa määrittävänä ilmiönä.

Uuden ajan alun rikoshistoriassa karkotuksesta puhutaan varsin vähän, vaikka läpi eurooppalaisen maailman oli varsin yleistä käyttää karkotusta rangaistuksena.³ Suurten ihmisryhmien kuten juutalaisten ja mustalaisten maasta karkottamisten lisäksi karkotusrangaistus koh-tasi myös monia yksittäisiä henkilöitä.⁴ Kuten Turussa myös muualla Euroopassa karkotusta käytettiin rangaistuksena vaihtelevista rikoksista. Saksalainen tutkimus esimerkiksi luettelee seuraaviksi luokitettuja karkotetuiksi: kerjäläisiä, prostituoituja, velkojia, varkaita, mustalaisia, vääräntäjiä, juutalaisten kanssa kauppaa tehneitä, sakkoja maksamatta jättäneitä, uskonnollisen rauhan rikkojia, väärän nimen käyttäjiä, le-vottomuuksien lietsoja, kiellettyjen kirjojen myyjiä, avioliiton ulko-puolella yhdessä eläviä, aviorikkoja, avioriidoissa jatkuvasti olevia, tappajia, petoksen tekijöitä, irtolaisia ja tottelemattomia.⁵ Englannissa karkotukseen saattoi johtaa ainakin aviottoman lapsen saaminen, Ranskassa ja Italiassa salavuoteus, Espanjassa varkaus ja Uudessa Eng-lannissa uskonnollinen tottelemattomuus.⁶ Sinänsä rikollisten karko-tus on ollut läpi maailmanhistorian hyvin yleistä. Ehkä karkotuksen yleisyys ja moninaisuus on syynä siihen, että tätä rangaistusmuotoa on tutkittu varsin vähän.⁷

Tarkastelen ensiksi irtolaisia, jotka ihanteiden tasolla olivat varsin selkeästi kaupungin ulkopuolelle kuulunut ihmisryhmä. Kuitenkaan irtolaisuuden määrittelemisen tai irtolaisten kohtelu ei ollut aikalaisille yksinkertaista. Irtolaisuus liittyi sekä köyhyyteen että paikattomuuteen eli siihen, että yksilöllä ei ollut palvelupaikkaa tai muuta hyväksyttyä sidosta yhteisöön. Pohdin ensin irtolaisuuden määrittymistä tästä nä-kökulmasta ja sen jälkeen karkotuksen paikallista konkretiaa Turussa.⁸ Irtolaisten jälkeen tarkastelen varkaita, joiden karkotus perustui vuo-teen 1653 asti keskiaikaiseen kaupunginlakiin. Vuonna 1653 voimaan tulleen uuden rangaistussäännön jälkeen ei varkaita enää juuri karko-tettu, mikä osoittaa, että karkotus ei ollut yksinkertaisesti ihanteellisen kaupungin toteuttamisen muuttumaton työkalu vaan osa laajempaa ja muuttuvaa rangaistusjärjestystä. Varkaiden kohdalla lähteet antavat myös mahdollisuuden tarkastella jossain määrin sitä, millaiset karko-

tettujen elämänmahdollisuudet rangaistuksen jälkeen olivat. Erityisen näkökulman hyvän kaupungin määrittämisen sekä hierarkian ja kunioituksen väliseen suhteeseen tuo pilkkakirjoituksesta karkotukseen tuomitun Simon Blomin tapaus.

Tiedot Turun karkotustapauksista tulevat 1600-luvun raastuvan-oikeuden pöytäkirjoista, joista on säilynyt suurin osa vuodesta 1624 lähtien. Tätä artikkelia varten olen tarkastellut lähemmin 1640- ja 1650-lukujen pöytäkirjoja sekä valikoiden pöytäkirjoja muilta vuosikymmeniltä. Karkotustapausten käsittely on pöytäkirjoissa varsin vaihtelevaa. Joistakin tapauksista on kirjoitettu muutama rivi, joistakin useita sivuja. Osa karkotuksista sijoittuu hallinnollisten asioiden joukkoon ja osa rikostapauksiin. Karkotusten kokonaismäärää on vaikea arvioida. Varkaita karkotettiin 1640-luvulla kymmenisen, mutta 1650-luvulla vain muutamia. Artikkelini tulkinat pohjautuvat yksittäistapausten analyysiin.⁹

Irtolaisuus, köyhyys, paikattomuus

Irtolaiset joutuivat säännöllisesti kaupungista karkotusten kohteeksi.¹⁰ Esimerkiksi Saksassa he olivat yksi karkotusrangaistuksen pääkohteista. Yleinen köyhyys ja kaupunkien kasvu vaikuttivat siihen, että työttömät, kodittomat ja köyhät ei-kaupunkilaiset olivat suuri ongelma.¹¹ Ruotsin valtakunnassa Tukholman väkiluku kasvoi noin 9 000 asukkaasta noin 50 000:een vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten ja 1670-luvun välillä.¹² Tähän väkilukuun mahtui paljon irrallista ja köyhää väkeä, joka etsi itselleen uutta elämää pääkaupungista.

Ongelmat 4 000–6 000 asukkaan Turussa eivät olleet keskieurooppalaisten suurten kaupunkien tai Tukholman tasolla; irtolaiset mainitaankin raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa usein vain hyvin yleisellä tasolla. Vaikkei Turussa kerjääviä irtolaisia vellonut kaduilla yhtä paljon kuin suurissa kaupungeissa, yleiseurooppalainen kehitys asenteissa ja käytännöissä vaikutti myös Turussa. Suhtautuminen köyhiin, erityisesti vailla pysyvää asuinpaikkaa ja työtä oleviin ihmisiin muuttui kaikkialla Euroopassa. Vaikka kristillinen ajatus kaikkien avun tarpeessa olevien arvollisuudesta ei koskaan hävinnyt kokonaan, keskiajasta poiketen köyhät ja erityisesti kerjäläiset nähtiin 1500-luvulta lähtien ensi-

sijaisesti ongelmana. Heidän katsottiin itse aiheuttaneen oman vaikean tilanteensa. Toisin sanoen köyhiä ei enää nähty vain Kristuksena, vaan jopa myös paholaisena. Sekä protestanttiset että katolilaiset kirjoittajat puhuivat köyhyydestä kaikenlaisen pahuuden pesänä. Erityisesti niin sanotut työkykyiset köyhät olivat kielteisen huomion kohteena.¹³

Jo 1400-luvulta lähtien oli ollut olemassa jako oikeutettuihin ja ansiottomiin köyhiin. Kun 1400-luvun lopulta lähtien ryhdyttiin ympäri Euroopan organisoimaan köyhäinapua uudella tavalla, kaupunkien omat köyhät olivat suunnitellun avun kohteena. Samaan aikaan karkottamiseen määräävillä laeilla pyrittiin poistamaan ulkopuoliset köyhät yhteisöistä. Köyhäinavun järjestämisen lisäksi monien kaupunkien hallinto pyrki estämään almujen antamisen, jotta irtaimen väestön määrä ja sitä kautta kerjäläisyys ei pääsisi kasvamaan.¹⁴

Turussa vaikuttivat valtakunnan tasolta tulleet tyypillisesti Tukholman oloihin pohjautuvat määräykset, jotka olivat asettaneet sekä köyhiä että ulkopuolisia järjestykseen jo keskiaikaisesta kaupunginlaista lähtien. Maunu Eerikinpojan kaupunginlaissa 1350-luvulta määrättiin, että ilman kolmen markan omaisuutta tai työpaikkaa ei saanut asua kaupungissa. Mikäli ei suostunut ottamaan palveluspaikkaa vastaan, joutui poistumaan kaupungista.¹⁵ Määräys toistettiin vuonna 1619 annetussa kaupunkien hallintosäännössä ja määräystä pohjustettiin valituksella, kuinka maaseudulta lähdettiin työtä pakoon ja asetettiin laiskaksi kaupunkiin.¹⁶ Asetusteksteissä palveluspaikkaa vailla olevat ja kerjäläiset mainitaan usein samoissa tai peräkkäisissä pykälissä. Kerjääjistä apuun oikeutetut kuten esimerkiksi vammautuneet piti toimittaa kotipaikkakunnalleen, kun taas laiskoja ja vailla työpaikkaa olevia piti rangaista.¹⁷ Irtolaisuus liittyi asetuksissa palveluspaikkakysymykseen, mutta kyse oli työvoiman saannin varmistamisen lisäksi yhteisöjen järjestyksen säilyttämisestä. Haluttiin huolehtia siitä, että yhteisöjä ylläpitäviin rasituksiin osallistumattomat henkilöt eivät jäisi yhteisöjen eläteiksi kerjäämään ja aiheuttamaan pahennusta.¹⁸

Suurimpana ongelmana köyhien ja irtolaisten kohdalla kaupungeissa nähtiin juuri kerjääminen.¹⁹ Kerjääminen sallittiin Ruotsissa vuoden 1619 säännön mukaan ainoastaan erityisluvulla ja vain kahdeksan päivän ajaksi. Rangaistukseksi määräysten rikkomisesta määriteltiin kahdeksan päivän vankeus ja kaupungista karkottaminen.²⁰ Koko

valtakuntaa koskevista kerjäläislaeissa vuosilta 1624 ja 1642 pyrittiin edelleen taistelemaan joka puolella maata lisääntyvää kerjäläisyyttä vastaan. Jos jotain ei tehtäisi, pelättiin maan täyttyvän laiskimuksista, hyödyttömistä ja vahingollisista henkilöistä.²¹ Tällainen pelko oli hyvin yleinen Euroopassa. Vaikuttaa siltä, että ainakin yhteiskunnan ylemmillä tasoilla köyhät nähtiin pahimpana uhkana sekä moraaliselle että yhteiskunnalliselle epäjärjestykselle.²² Työttömänä ympäri maata liikkuminen liitettiin haluttomuuteen tehdä työtä, joutilaisuus ja paikasta toiseen liikkuminen taas lähes automaattisesti paheellisuuteen ja rikollisuuteen.²³ Vaikka oikeudellisesti ja siksi usein raastuvanoikeuden pöytäkirjojen kielenkäytössäkin irtolaisuus määrittyi ennen kaikkea paikattomuuden kautta,²⁴ liikkuminen, joutilaisuus ja varattomuus tulivat myös 1600-luvun Ruotsissa paheksutun ja kielletyn määrittävän irtolaisuuden ominaisuuksiksi. Erityisesti kerjäläisyyttä säätelevä lainsäädäntö, joka oli levinnyt Saksasta ympäri Eurooppaa ja myös Ruotsiin,²⁵ ja siihen nivoutuva yleinen muutos köyhyyteen liittyvässä ajattelussa, liittivät kaupunkien ansiottomat köyhät irtolaisuuteen ja irtolaiset ansiottomaan köyhyyteen – silloinkin kun paikallisella tasolla yhteys ei ole lähteiden ilmaisuissa ilmeinen.

Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa kaduilla kerjäävistä köyhistä puhutaankin hyvin harvoin. Poikkeuksia kuitenkin on. Toukuussa 1634 pormestari ja raati lähestyivät tuomiokapitulia pyytään sitä keksimään keinon, jolla kaduilla päivittäin oleskelevat köyhät saataisiin sieltä pois ja jolla heille voisi hankkia elannon.²⁶ Tämän jälkeen köyhien tai irtolaisten pois kaduilta saaminen mainitaan vain muutamia kertoja köyhäinavustuksiin liittyvissä kuulutuksissa porvareille.²⁷

Turkua koskevista lähteistä irtolaiset näkyivät raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa useimmin porvareille annetuissa virallisissa kuulutuksissa. Niissä kerta toisensa jälkeen kiellettiin kaupunkilaisia ottamasta taloihinsa irtolaisia tai luvattomia vieraita. Lyhyissä varoituksissa puhutaan yleensä sellaisten vieraiden vastaanottamisesta, jotka eivät ole virallisesti ilmoittaneet itsestään.²⁸ Irtolaiset-käsitettä (*lost partij, lösa personer*) käytetään erityisesti, kun puhutaan jo taloissa asuvista ja heistä eroon pääsemisestä. Toisinaan, myös joskus samassa virkkeessä, käsitteitä irtolainen ja vieras (*fremmande, giäst*) käytetään rinnastusten.²⁹ Päällisin puolin voitaisiin päätellä, että Turun kuulutuksissa ei

ollut kyse kerjäläislain määrittelemistä köyhistä tai vaeltavista irtolaisista vaan nimenomaan vain vailla palveluspaikkaa olevista ihmisistä. *Lösdrivare* on kuitenkin sana, jota ainakin vuoden 1642 kerjäläislaissa käytetään *vagrant*-sanankanssa, kun puhutaan työkykyisistä laiskimuksista, jotka kiertävät maata.³⁰ Turun kaupungin kuulutuksissakin korostuu ulkopuolisuus, muualta tuleminen ja työn tekemättömyys.³¹ Myös irtolaisuus ja paheellinen elämä yhdistettiin toisiinsa. Esimerkiksi vuonna 1659 erästä leskeä epäiltiin irtolaisten ja huonotapaisien ihmisten (*löst folk och elack partie*) majoittamisesta samalla kun häntä syytettiin laittomasta oluen myynnistä.³² Nähdäkseni ainakaan mielikuvien tasolla ei voida tehdä selvää erottelua köyhän, irtolaisen ja huonoa elämää elävän välillä. Jos ei ollut laillisessa suhteessa palveluspaikkaan tai ei tehnyt työtä, tuli liitetyksi sekä köyhyyteen että liikkuvuuden ja huonon elämän erilaisiin paheisiin.

Laivamies – irtolainen porvari

Turun raastuvanoikeudessa oli käsiteltävänä vain muutamia juttuja, joissa yksittäisiä henkilöitä syytettiin irtolaisuudesta tai joissa heidät määriteltiin muutoin irtolaisiksi. Näiden harvojen joukossa oli työtömäksi jääneitä, muualta tulleita työpaikkaa etsiviä sekä laivamiesten ja sotilaiden leskiä.³³ Erityisesti laivamiehet, joita oli kahdenlaisia, olivat sidoksissa irtolaisten ryhmään. Osa laivamiehistä oli kauppiaiden palveluksessa olevia merimiehiä, joiden ansiot riippuivat tehdyistä kauppamatkoista. He eivät olleet jatkuvasti palkkaa nauttivia henkilöitä, mutta he olivat kaupunkilaisina esimerkiksi piikoja ja renkejä huomattavasti merkittävämpiä, sillä he vanhoivat porvarivalan. Toisaalta oli kruunun laivamiehiä, jotka olivat kaupungin porvarien varustamia merimiehiä sotalaivastoa varten. Kortteleittain järjestettyinä ruoturhythminä porvarit huolehtivat kruunun laivamiesten hankkimisesta ja ylläpidosta kunnes heitä tarvittaisiin laivastossa. Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa hankaluuksiin joutuneiden laivamiesten kohdalla ei juurikaan erotella kummanlaisesta laivamiehestä on kyse. Molemmissa ryhmissä miehillä saattoi olla sekä ylimääräistä aikaa että puutetta elannosta, mikä johti sekä rettelöintiin humalassa että varastamiseen – ja joskus irtolaissyttöksiin.³⁴

Toisaalta irtolainen saatettiin karkotuksen sijasta ottaa myös kruunun laivamieheksi.³⁵ Irtolaisuuden ja laivamiesten välisestä suhteesta kertoo kiista, jossa raatimiehet Märthen Sigfredsson ja Lars Palicka vuonna 1632 syyttivät porvari Jöran Hassia Turun irtolaisten määrän liioittelusta. Hassi oli väittänyt valtakunnanamiraalille, että Turussa oli 120 irtolaista, jotka sopisivat laivamiehiksi.³⁶ Seuraavana vuonna taas kaupungin valituksissa tuotiin esiin kuinka palveluksensa päättäneet laivamiehet kulkivat ympäriinsä ja olivat haitaksi sekä valtakunnalle että kaupungille.³⁷ Laivamiesten aiheuttamat ongelmat ilmeisesti jatkuivat läpi vuosisadan, sillä myös vuonna 1686 kuninkaan vastauksessa Turun porvareille mainitaan monenlaisia ongelmia aiheuttavat sotilaat, ratsumiehet ja laivamiehet.³⁸

Laivamiehet määrittivät osittain erilaisiksi irtolaisiksi kuin kaupungin kuulutuksien varoituksissa esiintyvät muualta tulleet henkilöt. Laivamies saattoi olla jo pitkään ollut kaupungin asukas ja yhteisön jäsen, mutta vailla työtä ollessaan määrittyi irtolaiseksi ja sen takia saattoi joutua erilaisiin vaikeuksiin. Toisaalta palveluksensa päättäneen kruunun laivamiehet kuuluivat kiertelevien irtolaisten joukkoon ja näin köyhäinlain pykälien määrittelemiksi irtolaisiksi. Pääasiassa Turun lähteissä esiintyvät laivamiesirtolaiset olivat kuitenkin nimenomaan paikattomia henkilöitä eikä köyhyyttä, kerjäämistä tai huonoa elämää mainita eikä heidän kohdallaan puhuta myöskään karkotuksesta.

Irtolaisten karkottaminen

Silloin tällöin Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa mainitaan kaupungissa tehdyn irtolaistarkastuksia.³⁹ Vuonna 1647 kahdessa perin pohjaisessa tarkastuksessa löydettiin asiaankuulumattomia asukkaita tai vuokralaisia tammikuussa 94 talosta ja joulukuussa 48 talosta. Nämä ovat suuria määriä, sillä porvareita kaupungissa oli tuolloin noin 500 ja asukkaita noin 5 000.⁴⁰ Tämän jälkeen kuulutuksia asiasta ei annettu useisiin vuosiin, joten on mahdollista, että ongelma mahdollisesti ratkaistiin näillä tarkastuksilla ainakin joksikin aikaa. Kokonaan irtolaisten tarkkailua ei kuitenkaan lopetettu, minkä voi nähdä silloin tällöin esitetyistä kielloista ottaa tuntemattomia ihmisiä luokseen tai ajoittain tehdyistä irtolaistarkastuksista.

Vuoden 1647 tarkastuksissa löydetty ihmiset määrättiin lähtemään kaupungista, ja heitä taloissaan pitäneet saivat kolmen markan sakon. Sakko oli suhteellisen pieni, sillä irtolaisten pitämisestä uhattiin ran- gaista peräti 40 markan sakolla.⁴¹ Irtolaisia pitäneet määrättiin toimit- tamaan luonaan asuneet pois kaupungista. Lisäksi määrättiin, että jos ei pystynyt maksamaan sakkoa, joutui itsekkin karkotetuksi.⁴² Luul- tavasti ainakin osa irtolaisten majoittajista oli itse vähävaraisia, joten majoittaminen on voinut olla pieni lisätulonlähde. Majoittajissa ei näy rikkaiden porvareiden nimiä.⁴³

Perusteellisista vuoden 1647 tarkastuksista ja muutamista yksittäis- tapauksista huolimatta vaikuttaa siltä, että turkulaiset eivät pitäneet irtolaisia kovin suurena ongelmana, koska niin monet huolivat koteihinsa kirjaamattomia ihmisiä. Kerjäämisestä ei myöskään näy juuri lainkaan valituksia ainakaan raastuvanoikeuden pöytäkirjojen sivuilla.⁴⁴ Lisäk- si on mahdollista, että vuoden 1647 perusteelliset tarkastukset olivat maaherran eivätkä kaupungin pormestarin ja raadin aloitteesta tehty- jä. Lokakuussa 1647 maaherra Knut Liliehöök puhui porvaristolle ja valitti vahingosta, jonka kaupunkilaiset tekivät itselleen ja muille otta- essaan kaupunkiin kuulumattomia ihmisiä koteihinsa. Hän myös nosti esiin sen erityisen ongelman, että maaseudulla talonpojilla oli vaikeuk- sia saada työväkeä samaan aikaan kun kaupungissa oli luvatta väkeä, joilla ei ollut työpaikkaa.⁴⁵ Valtion tai aluehallinnon näkökulmasta Turun irtolaiskysymys oli siis sidoksissa myös maaseudun ongelmiin; irtolaiset eivät olleet erityisesti kaupungin ongelma. On mahdollista, että koko 1640-luvun kiivastahtinen kuulutusten antaminen asiassa liittyi myös maaseudun työvoimapulaan.

Kuitenkin sekä valtiovallan että kaupungin hallinnon näkökulmas- ta katsoen irtolaiset olivat periaatteessa ongelma kaupungissa. He eivät tehneet työtä eikä heillä ollut vakituista asuinpaikkaa; he eivät hyödyt- täneet kaupunkiyhteisöä sen enempää rahalla kuin työlläkään. Lisäksi ainakin köyhyydestä kirjoittaneet olivat huolissaan yleisestä synnissä elämisestä ja pahoista tavoista.⁴⁶ Pyrkimys pitää irtolaiset kaupungin ulkopuolella liittyy kuitenkin myös laajempaan käytäntöön, jossa kau- pungin rajoja ja liikettä kaupungin ja sitä ympäröivän maaseudun (ja meren) välillä pyrittiin kontrolloimaan. Niin kaupunkiin saapuvalla palvelusväellä ja työmiehillä kuin kaupungista asioilleen lähtevillä por-

vareilla kuului säädösten mukaan olla passi, joka oikeutti liikkumiseen. Pyrkimyksenä ei kuitenkaan ollut liikkumisen estäminen sinänsä, vaan olennaista on ollut se, mitä kukin liikkuja oli tulossa tai menossa tekemään. Itselle kuulumattomia toimia ei saanut hoitaa, mutta toisaalta jotain tointa piti harjoittaa.⁴⁷ Irtolaisten karkotukset liittyivät tähän laajempaan järjestelmään, kaupungin ja sen toimien hallintaan, ei vain kerjäläisistä eroon pääsemiseen.

Kaupunkilaisten suhde irtolaisiin vaikuttaa olleen erilainen kuin valtion ja kaupungin hallinnon. Kuten nähtiin, ainakin 1640-luvun aikana kaupunkilaiset ottivat irtolaisia kotiinsa välittämättä kaupungin hallinnon ja kuninkaan säädösten esittämistä kielloista. Vuoden 1647 tarkastuskierroksista jälkimmäisessäkin löytyi vielä paljon irtolaisia, vaikka kesällä oli erikseen varoitettu tulevista tarkastuksista. Kaupunkilaisten syistä irtolaisten majoittamiseen ei pöytäkirjoissa juuri puhuta. Voidaan kuitenkin ajatella, että kaupunkilaiset mahdollisesti näkivät irtolaiset moninaisempana ryhmänä kuin kaupungin hallinto. Osa vailla työtä ja paikkaa olevista saattoi olla sukulaisia tai perhettä maaseudulta, osa saattoi maksaa vuokraa tai tehdä talossa pieniä töitä asunnosta maksaakseen.⁴⁸ Myös kristillisen lähimmäisenrakkauden velvollisuus sekä vailla suojaa olevien sääliminen olivat mahdollisesti myös jossain roolissa.⁴⁹ Kruunun ja kaupungin säädökset saattoivat olla yksinkertaisesti liian ankaria kaupungin arjessa.

Varkaiden karkotus

Keskiaikainen kaupunginlaki määritteli varkaat karkotettavien rikolisten joukkoon. Usein oli kyse samasta ihmisryhmästä kuin edellä. Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa naispuolisista varkaista käytettiin useimmiten vain nimitystä *tiufkona*. Joskus mainittiin naisen olevan laivamiehen leski tai piika. Miehet, joiden ammatti (muu kuin varas) mainittiin, olivat usein kaupungin tai kruunun laivamiehiä. Muutamia porvareitakin epäiltiin varkaudesta, mutta syytökset jäivät yleensä epäilyn tasolle.⁵⁰ Joskus myös porvareiden tai pappien pojat saattoivat erehtyä varkauden pariin,⁵¹ mutta useimmiten varkaat olivat kuitenkin kunniallisen ja vakavaraisen yhteisön laitamilla olevia ihmisiä.

Maunu Eerikinpojan kaupunginlaissa määrättiin kuolemanrangaistus markan arvoisesta tai sitä suuremmasta varkaudesta. Pienemät varkaudet johtivat kaakinpuuhun, korvien menettämiseen ja/tai raipparangaistukseen. Kaikkia näitä ruumiillisia rangaistuksia piti seurata kaupungista karkottaminen. Mikäli karkotettu tuli takaisin kaupunkiin, häntä odotti kuolemanrangaistus.⁵²

Varkauksista johtuva karkottaminen väheni vuoden 1653 jälkeen, kun kuningatar Kristiinan rangaistussääntö päivitti varkauksiin liittyneet rangaistukset. Uusi sääntö määräsi kuolemanrangaistuksen vasta yli 60 taalerin arvoisesta varkaudesta.⁵³ Tämä oli merkittävä muutos, sillä rahan arvo oli luonnollisesti muuttunut siitä, kun Maunu Eerikinpojan kaupunginlaki laadittiin kaksisataa vuotta aiemmin. Esimerkiksi vuonna 1350 tynnyri olutta maksoi 1,5 markkaa ja vuonna 1640 neljä kuparitaaleria eli 16 markkaa.⁵⁴

Alle 60 taalerin varkaudesta piti vuodesta 1653 lähtien määrätä kolminkertaisesti varkauden arvon kokoinen sakko sekä määrätä varas palauttamaan varastettu omaisuus tai korvaamaan se rikoksen uhrille. Mikäli varas ei pystynyt maksamaan sakkoa, hän joutui rautoihin ja pakkotyöhön, ja mikäli ei ollut sopivaa työtä, miesvaras joutui kujanjuoksuun ja naisvaras raipparangaistukseen. Karkotusta ei mainittu uudessa laissa enää lainkaan.⁵⁵

Vaikka yli markan arvoisesta rangaistuksesta tuomittiin ennen vuotta 1653 kuolemaan, käytännössä Turun raastuvanoikeus antoi kuolemantuomioita vasta rikoksen uusijoille. Esimerkiksi 1640-luvulla Turussa teloitettut Agnis Olofsdotter ja Mats Larsson Lambanpä oli kumpikin tuomittu jo useaan eri otteeseen kaupungista karkotukseen. Agnis ja Mats olivat kuitenkin palanneet Turkuun yhä uudelleen ja jatkaneet varastelua.⁵⁶

Sen enempää Agnisin ja Matsin kuin muidenkaan varkaiden kohdalla ei seurattu mitään valmista kaavaa sen suhteen, miten ja millaisessa kohtaa rikollista uraa karkotus tapahtui. Joillakin karkotus oli osa alkuperäistä rangaistusta, tarkalleen kaupunginlain pykälien mukaan. Joillakin karkotus oli lievennys kuolemanrangaistuksesta, kun taas jonkun karkotus lievennettiin sakoiksi.⁵⁷

Varastetun tavarahan arvon ja rangaistuksen välillä voidaan nähdä suhde, vaikka rangaistukset eivät aina lain kirjainta noudattaneet-

kaan.⁵⁸ Eräs Erich Jacobsson, jonka asemasta kaupungissa ei kerrota mitään, tuomittiin vuonna 1647 yli 78 taalerin arvoisesta varkaudesta kuolemaan, kun taas laivamiestoverukset Johan Franzson Kuka ja Mats Mårthensson tuomittiin samana vuonna kuuden ja puolen ja kolmen ja puolen taalerin varkauksista raipparangaistuksiin ja kaupungista karkotettaviksi.⁵⁹ Lain mukaan molemmat varkaat olisi tietenkin pitänyt tuomita kuolemaan, mutta todennäköisesti oikeus otti huomioon rahan arvon muutoksen ja tuomitsi suhteessa siihen.

Rangaistuksen ankaruuteen vaikutti todennäköisesti myös tuomitun asema kaupungissa. Vuonna 1650 suutarin poika Pål Eskisson tuomittiin karkotukseen, mutta hovioikeus armahti häntä hänen nuoruutensa tähden ja määräsi rangaistukseksi vain 40 raipaniskua.⁶⁰ Entinen kirjuri Matts Mattsson sai samana vuonna varkaudestaan hovioikeudelta vain sakkoja, kun taas hänen kumppaninsa Susi Brita ja ratsumies Mårthen Lukasson karkotettiin kaupungista.⁶¹ On hyvin mahdollista, että Päelin ja Mattsin lievempiin rangaistuksiin vaikutti heidän sosiaalinen asemansa. Armoa ei vastaavasti saanut Götanmaalta tullut varas, kahden lapsen kanssa liikkunut Karin Gunnarsdotter, jolle raastuvanoikeus antoi karkotustuomion. Oikeusistuin tiesi, että Karin ei pystynyt maksamaan sakkoja. Raati mahdollisesti ajatteli, että koska Karinilla ei ollut perhettä kaupungissa, hän tai ainakin hänen lapsensa olisivat joutuneet kaupungin elätettäväksi, jos hänen olisi annettu jäädä.⁶² Toisaalta taas kun mestari Mårthen Natrerin poika Michel Natrer oli saatu kiinni varkaudesta, varkauden uhri halusi säästää Michelin vanhaa isää, ja raastuvanoikeus ja hovioikeus yhdessä päätyivät tavaltaan vapaaehtoiseen karkotukseen, jossa Mårthen Natrer suostui lähettämään poikansa maalle.⁶³

Varkaaksi syytetyn asema selvästi vaikutti tuomioihin, mutta karkotetuksi päätyminen ei tältäkin osin ollut kovin selväpiirteinen käytäntö. Muutamien tapausten pohjalta on vaikea tehdä varmaa tulkintaa, mutta raastuvanoikeuden tekemät ratkaisut tukevat vaikutelmaa siitä, että kaupunkien oikeusistuiden päätöksissä oli usein keskeistä kaupunkiyhteisön yhtenäisyyden ylläpito. Näin raastuvanoikeudessa suhtautuminen yhteisön jäseniin painottui henkilön aseman palauttamiseen kun taas ulkopuolista rangaistaessa tärkeää oli yhteisön puhdistaminen. Tällaisen ajattelutavan on nähty jatkuneen keskiajalta re-

formaation läpi sekä katolisessa että protestanttisessa Euroopassa eikä ole syytä epäillä, etteikö se olisi vaikuttanut myös Turussa.⁶⁴

Varkaiden karkotukset voidaan nähdä osana ajatusta hyvän kaupungin hallinnasta. Kaupunkia tai kaupunkilaisia vahingoittavat henkilöt kuten varkaat pyrittiin pitämään kaupungin ulkopuolella. Varkaat olivat vaaraksi sekä yksittäisen kaupunkilaisen että koko kaupungin vakavaraisuudelle. Varkauksista johtuvat karkotukset kuitenkin lopuivat miltei kokonaan vuoden 1653 jälkeen, jolloin kerta toisensa jälkeen rangaistuksena oli varastetun tavaran korvaus ja kolminkertainen sakko. Joskus pienestä varkaudesta saattoi saada pari päivää vankeutta tai raipaniskuja. Sakkojen maksamattomuus johti yleensä, niin kuin sääntö sanoi, raipparangaistukseen ja joskus jopa kujanjuoksuun.

Toisaalta on nähtävissä, että varkaiden karkotukset olisivat vähentyneet jo 1640-luvun lopulla, joskin tapausten määrät ovat kokonaisuudessaan niin pieniä, että varmaa tulkintaa on lähes mahdotonta tehdä. Esimerkiksi vuonna 1647 varkauksista, jotka ylittivät reilusti voimassa olevan lain määrittelemät summat, määrättiin rangaistukseksi sakkoja eikä kuolemanrangaistusta tai karkotuksella vahvistettua ruumiillista rangaistusta kuten lain kirjain olisi vaatinut. Ehkä vuonna 1653 kuningattaren rangaistussääntö määrittelikin rangaistukset tasolle, jolle käytäntö oli kuluneina vuosikymmeninä asettunut. Täytyykin muistaa, että sen enempää lain säätäminen kuin oikeuskäytännötkään eivät uudistuneet vain ylhäältä alaspäin annettujen määräysten muodossa, vaan yhteiskunnan olosuhteet myös johtivat oikeuslaitoksessa tapahtuviin muutoksiin.⁶⁵

Karkotetun kohtalo

Karkotetut eivät aina lähteneet kauas kaupungista, vaan usein palasivat kaupunkiin. Joidenkin kaupunkiin palanneiden varkaiden kohdalla raati kysyi, miksi tuomittu oli palannut (uhkanahan oli lopulta kuitenkin kuolemanrangaistus). Esimerkiksi varastetun tavaran vastaanottajana vuonna 1645 tuomitulta Walborg Lepäisiltä tiedusteltiin tätä.⁶⁶ Walborg oli kääntynyt heti karkotuksensa jälkeen takaisin ja palannut kotitaloonsa. Pyöveli joutui ajamaan hänet pois toisen kerran. Tällä kertaa Walborg oli kaksi päivää Kaarinassa ja palasi taas Turkuun. Oi-

keudelle Walborg selitti, ettei voinut millään lähteä kaupungista kovin kauas, koska hänellä ei ollut kunnollisia kenkiä.⁶⁷ Uuden karkotuksen jälkeen Walborg palasi takaisin kaupunkiin muutaman kuukauden päästä. Jäätyään kiinni hän anoi armoa ja kertoi pyrkineensä Turun kautta Tukholmaan, missä hänellä oli lapsia. Walborg tuomittiin tällä kertaa puhdistamaan kaupungin katuja ja sitten taas karkotettavaksi.⁶⁸

On mahdollista, että etenkin tuomitujen naisten oli vaikea olla palaamatta kaupunkiin. Myös Marko Lambergin tutkimuksen mukaan 1600-luvun ensimmäisellä puoliskolla monet tukholmalaiset varasportot palasivat kerta toisensa jälkeen kaupunkiin. Tavan voi löytää jo varhaisimmista säilyneistä Tukholman lähteistä 1400-luvulta. Lambergin mukaan Tukholmasta karkotetut naiset pyrkivät usein aluksi pois johonkin kaukaiseen paikkaan, mutteivät kuitenkaan koteihinsa. Lambergin päätelmä on, että tuomitun naisen maine levisi nopeasti ja siksi vaihtoehtoja kaupunkiin palaamiselle oli vaikea löytää.⁶⁹ Kaupunkiin takaisin saattoi vetää myös sinne jäänyt elämä. Esimerkiksi rouva Walborg Lepäis ensimmäisellä kerralla vain käytännössä katsoen kääntyi kaupunginrajalla ja toisellakin yrittämällä palasi jo parin päivän päästä. Walborgilla oli kaupungissa mies eli myös oma talous hoidettavana. Kaupungissa oli monia siteitä, jotka vetivät karkotettuja takaisin kaiken uhalla.

Vaikuttaa siltä, ettei miehillä ollut kovin paljon helpompaa. Heikki Ylikangas kirjoittaa maaseudulla tuomitusta varkaasta, joka ei suostunut kertomaan, mistä oli kotoisin. Oikeus päätteli tästä, että hän oli tehnyt kotiseudullaan jonkin rikoksen.⁷⁰ Tapaus kertoo siitä, kuinka järjestelmä, jossa kunkin piti tietää, osata kertoa ja usein paperein todistaa, mistä oli tulossa, minne menossa ja mitä toimittamassa, toimi yhteiskunnassa. Tilanteissa, joissa ei voinut antaa näitä tarpeellisia tietoja, joutui epäilyksen alaiseksi. Ylikankaan antamaa esimerkkejä vastaavia tapauksia löytyy myös muualta. Lamberg kertoo Mynämäeltä tulleesta varkaasta Karin Henriksdotterista, joka oli kiertänyt ainakin Tukholmassa, Uppsalassa, Söderköpingissä ja Aborgassa. Turun raastuvanoikeudessa taas esiintyivät Götanmaalta tullut Karin ja eräässä tappelujutussa todistajana ollut Hämeenlinnassa aiemmin varkaana tuomittu ja paennut piika. Kiertelyyn rangaistuksen tai rikoksen jäl-

keen oli siis jonkin verran mahdollisuuksia, vaikka paljastetuksi tule-
misen vaara olikin suuri.⁷¹

Myös karkotettuja miehiä palasi kaupunkiin. Turussa varas Mats Lambanpä löytyi Walborgin tavoin kaupungista piileksimästä ja myös hän anoi armaa. Mats kertoi oleskelleensa Halisissa, lähellä Turkua. Hän oli jo puoli vuotta ennen löytymistään alkanut taas vierailla kaupungissa, missä oli jatkanut rikoksiaan.⁷² Matsin toiminta kertoo siitä, että kaupunkiin palaaminen ei välttämättä ainakaan heti johtanut kiinni jäämiseen ja aiemman rangaistuksen kovenemiseen. Myös Agnis Olofsdotter kertoi olleensa useita kertoja salaa kaupungissa ennen lopullista vangitsemistaan.⁷³ Vaikka Turku oli pieni kaupunki, siellä ilmeisesti pystyi ainakin jossain määrin toimimaan viranomaisilta salassa. Kaupunkiin palaaminen karkotuksen jälkeen ei siis ollut pelkästään täynnä uhkia, vaan se tarjosi myös mahdollisuuksia selviämiseen.

Karkotetut saattoivat myös jäädä kaupungin laidoilte asumaan. Turusta löytyy 1660- ja 1670-lukujen vaihteesta tapaus, jossa kaupungista karkotetut miehet olivat jääneet kaupungin laitamille ja ilmeisesti muodostaneet maantieryövärien joukon.⁷⁴ Raastuvassa ryöväreistä kertoi Sigfridus Simonis, joka oli tuomittu vuonna 1669 kuolemaan aviorikoksesta, mutta pyövelin epäonnistuttua teloituksessa tuli lopulta karkotetuksi kaupungista vuonna 1670.⁷⁵ Karkotuksen jälkeen Sigfridus oli aluksi kierrellyt Piikkiössä ja Kemiössä, mutta lopulta päätynyt kaupungin laitamille maantieryövärien joukkoon. Myöhemmin epäonnistuttuaan laivakyydin saamisessa Tallinnaan hän oli palannut Turkuun, mistä hänet saatiin kiinni.⁷⁶

Muiksi maantieryöväreiksi Sigfridus nimesi entisen pyövelin Michel Henrichssonin, tämän toverin sekä naisystävän Elinin.⁷⁷ Michel, joka oli karkotettu vuonna 1668 väkivaltaisen käytöksen ja erään tappelukumppaninsa luvattoman vangitsemisen takia koko Suomen suuriruhetinaskunnasta,⁷⁸ oli päätynyt takaisin kaupunkiin marraskuussa 1670. Oikeuden edessä Michel kielsi syytökset siitä, että hän olisi ryöstänyt matkustavia kaupungin ulkopuolella. Kaupungin laitamilla hänet oli kuitenkin nähnyt hänen vaimonsa, jolta Michel oli jo aiemmin ryöstänyt päältä tämän parhaat vaatteet. Toinen silminnäkijä oli eräs naispalvelija, jonka kerjuulla saadut jauhot ja ruoan Michel oli yrittänyt ryöstää. Michel väitti, että karkotuksen jälkeen hän olisi kulkenut jalan

ensin Viipuriin ja sieltä Narvaan. Pöytäkirja ei kerro miten ja milloin hän oli palannut takaisin Turkuun.⁷⁹

On hyvinkin mahdollista, että Sigfridus, Michel ja muut hänen toverinsa todella jäivät kaupungin ulkopuolelle ja ryöstivät matkalaisia, mutta paljon viitteitä tällaisiin Euroopassa yleisiin ryöväreihin ei Turun lähteissä ole. Jo 1500-luvulla neljännespeninkulman päässä kaupungista Ryövärin kiveksi (*Röffuersten*) asiakirjoihin merkityn kiven voi kuitenkin tulkita olleen maantieryöväreiden lymypaikka.⁸⁰ Ainakin Michel Henrichsson oli sen kohdalla ryöstänyt vaimonsa vaatteet.⁸¹ Tosin hän saapui paikalle yhdessä vaimonsa kanssa, joten kyse ei ollut kiven takaa kulkijan kimppeeseen hyökkäämisestä. Toinen mahdollinen tulkinta on, että kivi oli raja, johon karkotetut varkaat kaupungista kuljetettiin,⁸² mutta koska varsinaisista karkotettujen kaupungista poistamisen tavoista on vain vähän tietoa, tulkintaa on vaikea tehdä. Joka tapauksessa kivi lienee ollut raja, jonka takana mahdolliset maantierövärit toimivat.

Simon Blom – kauppaporvari karkotettuna

Suurin osa karkotuksista Turussa kohdistui köyhiin, yhteisön vähävaltaisimpiin jäseniin. Erittäin selkeän poikkeuksen teki kuitenkin kauppias Simon Blom, joka karkotettiin kaupungista vuonna 1645. Hänen karkotuksensa valottaa kaupungin oikeanlaisen, hierarkkisen järjestyksen merkitystä. Blomin karkotukseen johtanut rikos oli sellaisen pilkkakirjoituksen kirjoittaminen, joka ”usean kaupungin kunnollisen miehen ja naisen häpeäksi oli kirjoitettu ja levitetty”.⁸³

Blomin rangaistuksen taustalla voidaan nähdä hänen jatkuvat ongelmansa pormestarin ja raadin kanssa sekä aiemmat tuomiot kuuliaisuuden puutteesta. Jo vuonna 1636 Blomia syytettiin pormestarin ja raadin häpeään saattamisesta. Rikos oli vakava ja sitä raskautti se, että Blom, jota pidettiin riitaisana ja meluisana, oli usein aiemminkin häirinnyt ihmisiä haukkumasanoilla.⁸⁴ Blom tuomittiin 80 markan sakkoon jokaisen raadin jäsenen kohdalta, mutta tuomiota lievennettiin yhteensä 20 hopeamarkkaan Blomin vetoomusten jälkeen. Voimaan tuli kuitenkin 200 markan uhkasakko mahdollisten tulevien rikkomusten varalle.⁸⁵

Blom ajautui kuin ajautuikin uudelleen ongelmiin kaupungin raadin halventamisesta. Hän oli oikeudessa jälleen vuonna 1640. Tuolloin hänet tuomittiin pilkkaavan värsyn kirjoittamisesta. Pilkkavärssyssä pormestari Henrich Scheperiä kuvattiin puna- ja sininenäiseksi kalkkunaksi. Tuomio sisälsi neljä vuotta aiemmin määrätyn 200 markan sakon sekä tavallisen 20 markan sakon herjasanoista.⁸⁶

Näiden rikkomusten jälkeen vuonna 1644 kaupungille levinnyt laajempi pilkkakirjoitus johti lopulta ankarampaan rangaistukseen eli kaupungista karkottamiseen. Kirjoituksen alkuperästä ja siihen sotkettuneista henkilöistä käytiin oikeutta kuukauden verran. Karkotetuksi päätyivät Erich Wijnblad, jonka käsialalla löydetty kappale pilkkakirjoituksesta oli kirjoitettu sekä Simon Blom, jonka Wijnblad kertoi tekstin alkuperäiseksi laatijaksi ja joka ei kyennyt valalla vannomaan, että ei ollut laatinut kyseistä kirjoitusta. Hovioikeuden päätöksessä sekä Wijnblad että Blom karkotettiin kaupungista ikuisiksi ajoiksi.⁸⁷

Blomin karkotus on merkittävä ja vakava rangaistus erityisesti, koska varakkaan porvarin karkotus oli hyvin harvinaista. Turun karkotuskäytäntö porvarien kohdalla näyttääkin poikkeavan saksalaisesta käytännöstä. Eteläsaksalaista Ulmin kaupunkia tutkinut Jason P. Coy selvittää, kuinka karkotusta käytettiin Ulmissa tottelemattomien porvarien kohdalla. 1500-luvun lopun moraalisen kurin valvominen johti tappeluiden, kiroilun, juomisen ja huoruuden takia määrättyihin määräraikaisiin karkotuksiin. Erona Ulmin ja Turun välillä oli ainakin se, että moraalisen kurin merkitys oikeusistuimelle näyttää olleen voimakkaampi Ulmissa kuin Turussa ja se, että Ulmissa oli jo keskiajalla syntynyt ilmiantajien järjestelmä. Ehkä Turussakin olisi tuomittu enemmän porvareita karkotukseen ainakin huoruudesta, jos tapauksia olisi useammin päätynyt oikeuteen kanssa-asukkaiden ilmiantamina.⁸⁸

Pilkkakirjoitustapauksessamme kenelläkään ei tuntunut olevan vaikeuksia väittää Blomia pilkan kirjoittajaksi. Blom ei ollut pidetty henkilö. Hän oli riidanhaluinen ja toi paljon riita- ja velka-asioitansa oikeuteen. Vuoden 1640 pilkkakirjoitusjutussakin mies, jota Blom syytti alkuperäiseksi pilkkanimen keksijäksi, syytti Blomia kunniavarkaaksi (*ährtiuff*). Blom oli hänen mukaansa yrittänyt asettaa hänet ja erään toisen miehen toisiaan vastaan väittämällä erikseen kummallekin miehelle, että toinen kantoi kaunaa häntä vastaan.⁸⁹ Hankala luon-

ne ja taipumus toisten pilkkaamiseen eivät kuitenkaan ensimmäisten rikkomusten jälkeen olleet tarpeeksi johtamaan karkotukseen. Tarvittiin uusintarikos ja vielä varsin suuri sellainen.⁹⁰

Sinänsä karkotus oli Blomille suhteellisesti katsottuna pienempi ongelma kuin esimerkiksi edellä kuvatuille Agnis Olofsdotterille tai Mats Lambanpälle. Blomilla oli omaisuutta eikä hän ollut heti vaarassa joutua näkemään nälkää, mutta ei hänenkään tilanteensa ollut helppo. Blomin talo kaupungissa alkoi kiinnostaa muita kaupunkilaisia. Hans Petri teki talosta useita kirjallisia tarjouksia Blomille ja Blomin sukulainen Elizabet Päelsdotter ilmoitti raadille, että hänellä tulisi olla etuoikeus Blomin talon vuokraamiseen. Raati päätti, että talo sisustuksineen piti arvioida ja avaimet säilyttää raastuvalla.⁹¹

Blom ei tyytynyt toimimaan kaupungin ulkopuolella ja odottamaan, että hänen talonsa vuokrattaisiin tai myytäisiin. Hän saapui takaisin kaupunkiin marraskuussa 1645, mistä häntä nuhdeltiin ankaraasti. Blom oli hankkinut suosituskirjeen kreivi Pietari Brahelta, mutta sekään ei auttanut: hänen piti pysyä poissa ja pidättäytyä porvarillisen ammattinsa harjoittamisesta.⁹²

Blom sai kuitenkin hankittua armahduskirjeen kuningatar Kristinalta vuotta myöhemmin ja joulukuun ensimmäisenä päivänä 1647 Blom saapui takaisin kaupunkiin. Armahduskirje vapautti hänet rangaistuksesta ja mahdollisista myöhemmistä puheista pilkkakirjoituksen suhteen. Lisäksi se määräsi kaikki, jotka olivat velkaa Blomille, hoitamaan asiansa hänen kanssaan kuntoon. Näin Blom palasi paikalleen kaupungin porvariyhteisöön. Kauppaa hänen kanssaan käytiin luultavasti vanhaan tapaan, vaikka ei yhtä riittävästi, sillä Blom ei esiinny oikeuspöytäkirjoissa yhtä usein kuin ennen karkotusta.⁹³ Ehkä karkotus olikin Blomin kohdalla onnistunut rangaistus.

Karkotus rangaistuksena ja kaupunkilaisuuden määrittäjänä

Kaupunkilaisiksi 1600-luvun kaupungissa määriteltiin periaatteessa vain porvarit. 1600-luvun alun Tukholmaa tutkineen Piia Einosen mukaan käsitettä kaupungin asukkaat käytettiin jonkin verran, usein asiayhteydestä päätellen synonyymina porvaristolle. Myös *bosatt* ja *icke-bosatt* liittyvät kiinteästi porvarisoikeuksiin. Jako porvareihin ja

muihin oli hyvin keskeinen määriteltäessä kaupunkilaisuutta ja sitä, kenellä oli mitäkin oikeuksia kaupungissa. Ennen kaikkea elinkeinon harjoittaminen jakoi ihmiset eri ryhmiin.⁹⁴

Kaupungissa olemiseen oli silti oikeus myös muilla kuin porvareilla. Heillä kuitenkin piti olla jokin suhde tiettyyn porvariin tai suoraan kaupungin hallintoon, kirkkoon tai Akatemiaan. Kisällit, oppipojat, rengit ja piit olivat osa porvarin huonekuntaa. Muita säädylisiä kaupunkilaisia olivat papit, Akatemian opiskelijat ja opettajat, kaupungin, kruunun ja aatelisten laivamiehet, sotilaat, markkinoilla vierailevat maalaiset ja kauppiaiden kanssa asioivat ulkomaiset kauppamiehet. Lisäksi olivat tietysti hyveelliset vaimot, lapset ja lesket. Kaupungissa siis riitti rooleja kaupunkilaisuudelle, vaikka kaupunkilaisen porvarin päätösvaltaa (ja velvollisuuksia) ei olisi ollutkaan. Turun raastuvan-oikeuden pöytäkirjoissa *stadhens inwåhnare* vaikuttaakin usein viittaavan tähän laajempaan kaupungissa asuvien joukkoon, ei ainoastaan porvareihin.

Hyväksytyn kaupunkilaisuuden ulkopuolelle jäi silti väkeä, joka huolestutti kaupungin raatia ja myös ylempiä virkamiehiä kuten maaherraa ja kenraalikuvernööriä, ja näitä ulkopuolisia uhkasi aina kaupungista pois ajaminen tai sen ulkopuolelle sulkeminen. Edellä on kuitenkin nähty, että kaupungin ulkopuolelle sulkemiselle ei ollut yksinkertaista ja selkeää käytäntöä. Vaikka irtolaisten läsnäolo kaupungissa nähtiin periaatteessa huonoksi ja kielletyksi asiaksi, heidän oleskelulleen ja toiminnalleen oli ilmeisesti tilaa Turussa. Myöskään varkaiden karkotus ei ollut yksiselitteistä edes silloin, kun karkotus oli osa lain vaatimaa rangaistusta.

Kaupungin irtolaisuudessa voidaan nähdä ainakin kahta eri tyyppiä. Oli laivamiehiä, jotka olivat pysyvästi tai väliaikaisesti vailla paikkaa. Raastuvassa ei puhuttu heidän karkottamisestaan, vaan huomiota kiinnitettiin heidän palkkaustilanteeseensa. Oikeudessa käsiteltyjen tapausten ratkaisut eivät kuitenkaan näy pöytäkirjoissa. Emme tiedä, selvisivätkö asiat parhain päin vai määrättiinkö kyseiset laivamiehet poistumaan kaupungista. Joka tapauksessa irtolaistarkastuksien irtolaiset voidaan nähdä erilaisina kuin työttömät laivamiehet. Heitä ei yksilöidä ja heille annetaan karkotusmääräys varsin yksioikoisesti. Nämä irtolaiset olivat hallinnon näkökulmasta katsoen luultavasti niitä ansiottomia köyhiä ja laiskimuksia, joihin laitkin viittasivat.

Varkaiden kohdalla karkotus ei välttämättä ollut kovin toimiva rangaistus. Vaikka kaupunkiin palaaja sai pelätä ankarinta rangaistusta, varas saattoi myös löytää mahdollisuuksia elämänsä jatkamiseen kaupungin sisällä. Likimainkaan aina ei onnistuttu sulkemaan näitä epätoivottuja henkilöitä pois kaupungista.

Yksittäiset karkotustapaukset, kuten Simon Blomin karkotus, antavat vaikutelman, että karkotusta saatettiin käyttää hyvin myös yksilökohtaisena rangaistuksena. Sigfridus Simonis joutui karkotetuksi epäonnistuneen teloituksen seurauksena (kun hänet oli tuomittu kuolemaan huoruudesta). Poikkeuksellinen tapaus oli myös Michel Henrichsson, jonka tapauksessa jatkuva väkivaltaisuus ja lopulta kaupungin jalkarautojen käyttö vapauden riistämiseen johtivat karkotukseen. Vaikuttaa siltä, että ainakin osin karkotusta käytettiin ääri- tai erikoistapauksissa. Toisaalta irtolaisten karkotukset voidaan nähdä rutiininomaisiksi; tällaisia olivat myös varkaiden karkotukset ennen vuotta 1653. Karkotus ei ehkä ollutkaan vain yksi rangaistus. Kuten Jason P. Coy toteaa Ulmin kaupungin kohdalla, oikeusistuin saattoi käyttää karkotusta hyvin joustavasti.⁹⁵ Äärimmäisen ongelman poistaminen karkotuksen avulla oli eri asia kuin varkaan rankaisu lakipykälän perusteella. Irtolaisten joukkokarkotukset olivat vielä aivan omanlaisensa ilmiö.

Turussa karkotettiin tai ainakin määrättiin karkotettavaksi määrällisesti eniten irtolaisuuden perusteella. Varkaista karkotettiin eniten niin sanottuja ammattivarkaita. Porvareita karkotettiin hyvin harvoin ja muitakin kaupungin laillisia asukkaita pyrittiin ainakin jossain määrin suojelemaan. Voidaan siis sanoa, että karkotus korosti jakoa kaupungin sisä- ja ulkopuolisiin. Lopulta karkotus oli kuitenkin suhteellisen harvinainen rangaistus, ja kaupungissa oleskeluun oli siitä huolimatta monenlaisia mahdollisuuksia. Karkottamisrangaistusten käyttö voidaan Turussakin liittää ihannekaupungin ja hyvän yhteisön ylläpitämiseen, mutta voidaan jäädä pohtimaan sekä sitä, mikä oli hyvän kaupungin ideaalin rooli rangaistuskäytännöissä Turun kokoisessa kaupungissa ja sitä, olivatko kaupungissa esiin nousseet ulkopuolisiin tai ei-toivottuihin ihmisiin liittyvät ongelmat käytännössä niin pieniä, että niiden tuottama uhka yhteiselle hyvälle ja toimivalle, kunnialliselle kaupungille oli lopulta varsin vähäpätöinen.

Viitteet

- 1 Ks. Coy 2008, 28.
- 2 Järjestyksestä ja tasapainosta uuden ajan alun yhteisöissä ks. esim. Braddick & Walter 2001, 1–2, 5; Cowan 1998, 170–172; Sanden 2005, 218; Coy 2008, 7. Hyvästä yhteisöstä Isenman 2010.
- 3 Esimerkiksi pohjoismaisia oikeuskäytäntöjä uuden ajan alussa läpi käyvä artikkelikokoelma *People Meet the Law: Control and Conflict-Handling in the Courts* (toim. Österberg & Søgner) jättää karkotuksen käsittelemättä. Rangaistuksia käsittelevässä luvussa otetaan käsittelyyn sakot, ruumiilliset ja häpeärangaistukset ja kuolemanrangaistus. Karkotus mainitaan vain kerran lainsäädäntöä koskevan luvun yhdessä virkkeessä. Tällöin huomautetaan, että vanha lainsuojattomuuden muoto *biltog* jäi pois 1600-luvulla ja karkotus tuli tilalle. Karkotus rangaistusmuotona esiintyy kuitenkin jo keskaikaisessa kaupunginlaissa, Göran Ingerin mukaan saksalaisten kaupunginlakien vaikutuksesta. Ditlev et al. 2000, 31; Inger 2011, 71–72, 148. Ks. myös Coy 2008, 1; Goodman 2009, 110; Kedar 1996, 165–166.
- 4 Kokonaisten ihmisryhmien karkotuksia on tutkittu yksittäisiä karkotuksia huomattavasti enemmän. Ks. esim. Kedar 1996.
- 5 Tyler 2000, 92, 93; Coy 2008, 9.
- 6 Ingram 1996, 47; Cashmere 1996, 6; Mentzer 2000, 4, 15, 16; Pike 1975, 16; Cahn 1989, 114, 117; Goodman 2009.
- 7 Ks. Kedar 1996, 167.
- 8 Irtolaisuus ei artikkelissa lähtökohtaisesti tarkoita tiettyä sosiaaliryhmää tai yhteiskuntaluokkaa eikä myöskään poikkeavaan käyttäytymiseen liittyvää ryhmää. Ks. Nygård 1985, 12. Artikkelissa ei myöskään käsitellä köyhyyttä kokonaisuutena, esim. apuun oikeutettujen kaupunkilaisten köyhyys ja köyhäinhuollon järjestäminen jäävät käsittelyn ulkopuolelle.
- 9 Vaikka tässä artikkelissa tila ei riitä seksuaalisäädösten rikkojien ja noituuteen tai loitsimiseen syyllistyneiden karkotustuomioiden tarkasteluun, tällaisiakin tuomioita annettiin jonkin verran. Turun lähteissä nämä eivät kuitenkaan nouse yhtä näkyviksi kuin irtolaisuus ja varkaus.
- 10 Jütte 1994, 165–167; Cowan 1998, 160.
- 11 Coy 2008, 22–23; Tyler 2000, 88–89; Lidman 2005, 300, 303–305; Cowan 1998, 156–157; Unger 1996, 20–21.
- 12 Lilja 1995, 313–315.
- 13 Ks. esim. Unger 1996, 21–23; Jütte 1994, 143, 145; Cowan 1998, 158; Lidman 2005, 298.
- 14 Ks. Cowan 1998, 158–159; Jütte 1994, 145; Coy 2008, 32. Karkotuksen lisäksi Euroopan kaupungeissa kerjäläisiä ja irtolaisia pyrittiin sijoittamaan tiettyihin syrjäisiin kaupungin osiin. Köyhiä myös suljettiin vankiloihin ja työlaitoksiin. Jütte 1994, 166, 169.
- 15 MES, Byggningsbalken, XXI, §4, 96; Unger 1996, 70. Maunu Eerikinpojan

kaupunginlaki laadittiin 1350-luvulla ja painettiin ensimmäisen kerran vuonna 1617. Se toimi kaupunginlakina koko 1600-luvun, mutta sitä täydensivät tai sen pykälä muuttivat erilaiset hallitsijan määräykset ja säädökset.

- 16 ”– vthan och sutett åhr effte anned och icke vist någon redelig nähring att födha sigh me, serdles att mången bonde aff landet, flyendes arbeted, haf:r nedsatt sig i städerne–.” Rikets städer 1619, *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer*, § 27, 324.
- 17 Instruction och underrättelse uthi the ärenden – – Landshöfdingen öfver (1635), *Samling af instructioner för högre och lägre tjenstemän vid landt-regeringen i Sverige och Finland*, 204–205; Ording och stadga, huru hållas skal medh tiggare och fattige, so rätt allmoso behöfwe: Item medh landstrykare och lättingar (1642), *Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar angående Sweriges rikes commerce, politie och oeconomie. Andra del*, 332; Ståhlberg 1893, 12–13. Lopulta v. 1664 laadittiin palkollisasetus.
- 18 Ståhlberg 1893, 2, 4. Palveluspaikkaa vailla olevat irtolaiset olivat ongelmalisia köyhyytensä ja huonojen tapojensa takia jo 1400-luvun Tukholmassa. Kallionen 2000, 99.
- 19 Ainakin saksalaisten kaupunkien osalta ongelma oli hyvin todellinen. Esimerkiksi Augsburgin kohdalla on laskettu, että 1500-luvulla kerjäläisiä käännyttiin tai karkotettiin kaupungista jopa 700 kuukaudessa. Tyler 2000, 90.
- 20 Rikets städer 1619, § 33, 324.
- 21 Unger 1996, 78; Ording och stadga, huru hållas skal medh tiggare och fattige, so rätt allmoso behöfwe: Item medh landstrykare och lättingar (1642), *Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar angående Sweriges rikes commerce, politie och oeconomie. Andra del*, 327.
- 22 Jütte 1994, 143; Cowan 1998, 159.
- 23 Jütte 1994, 143–146; Coy 2008, 32, 33.
- 24 Pihlajamäki 2009, 103.
- 25 Pihlajamäki 2009, 98, 106, 108.
- 26 TRO 12.5.1634, 81.
- 27 TRO 30.5.1640, 235; TRO 4.5.1642, 253; TRO 27.2.1647, 150–151.
- 28 Esim. ”främmande folck uthan Magistratens wetenskap”; ”inga gäster intaga för än de hafwa ansäkt dhem hwadan dhe ährö kommen”; ”nagon fremmande för än han hafwa warit hoos stadzens förmän och bewist sina pass”. TRO 13.10.1641, 24; TRO 5.8.1643, 433; TRO 9.11.1644, 55.
- 29 Ks. TRO 9.2.1639, 34; TRO 23.2.1639, 43; TRO 23.3.1640, 139; TRO 13.10.1641, 292; TRO 14.2.1642, 158; TRO 4.5.1642, 253; TRO 4.2.1643, 187; TRO 17.4.1643, 292; TRO 6.5.1643, 319; TRO 5.8.1643, 433; TRO 27.3.1644, 231; TRO 10.1.1645, 113–114; TRO 8.2.1645, 127–128; TRO 22.3.1645, 188; TRO 21.5.1645, 305; TRO 9.11.1644, 55; TRO 19.3.1646, 165–166; TRO 19.10.1646, 9–10; TRO 31.10.1646, 33–34; TRO 14.1.1647,

- 91; TRO 3.5.1647, 285; TRO 26.9.1653; TRO 9.7.1656, 166–167; TRO 27.4.1670, 204–205.
- 30 Unger 1996, 90–91.
- 31 ”Löspartij och dem som å landet böra – –”; ”löspartij och lättugar – –”; ”– –nyttigt partij – –”. TRO 14.2.1642, 158; TRO 6.5.1643, 319; TRO 14.1.1647, 91.
- 32 TRO 19.9.1659, 332.
- 33 TRO 30.3.1644, 245; TRO 16.11.1644, 65; TRO 11.2.1645, 135–136.
- 34 Laivamiehistä Ranta 1975, 182; Luukko 1971, 89–90.
- 35 Ranta 1975, 182; TRO 24.3.1645, 191. Ks. myös Luukko 1971, 89–90.
- 36 TRO 25.6.1632, 13.
- 37 Riksrådets svar och resolution på borgerskapets i Åbo riksdagsbesvär. Dat. Stockholm den 20 mars 1633, *Privilegier och resolutioner för Åbo stad. Åren 1527–1719*, 59.
- 38 K. resolution på borgerskapets riksdagsbesvär. Dat. Stockholm den 9 november 1686, *Privilegier och resolutioner för Åbo stad. åren 1527–1719*, 176.
- 39 TRO 18.2.1639, 40; TRO 8. & 11.1.1647, 89–90; TRO 28. & 30.1.1656, 8; TRO 20.10.1668, 416; TRO 19. & 20.10.1669, 570; 17.5. & 25.10.1670, 306, 518. Tarkastukset liittynevät kaupunkilaisten ammattien ja palveluspaikkojen tarkastuksiin, joita oli määrä tehdä kahdesti vuodessa. Instruction och underrättelse uthi the äranden – – Landshöfdingen öfver (1635), *Samling af instructioner för högre och lägre tjenstemän vid landt-regeringen i Sverige och Finland*, 204–204. Saksassa harrastettiin myös vastaavia tarkastuksia. Siellä oli yleistä myös yksittäisten irtolaisten tapausten käsittely ja tuomitseminen. 17 000 asukkaan Ulmissa karkotettiin 1500-luvulla 404 irtolaista. Coy 2008, 36–37.
- 40 TRO 8.1.1647, 89–90; TRO 11.1.1647, 89–90; TRO 14.1.1647, 91; TRO 18.1.1647, 429; TRO 8.11.1647, 429; TRO 18.11.1647, 462; 19.11.1647, 463; TRO 20.11.1647, 465; TRO 22.11.1647, 465; TRO 6.12.1647, 488–489; Ranta 1975, 167–168, 171; Toropainen 2006, 122.
- 41 Esim. TRO 4.5.1642, 253; TRO 9.11.1656, 166–167; TRO 19.10.1646, 9–10.
- 42 TRO 6.12.1647, 488–489. Ks. myös TRO 23.2.1639, 43.
- 43 TRO 18.1.1647, 95; TRO 24.4.1647, 269–271; TRO 5.7.1647, 347–348.
- 44 Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että kerjäläisiä ei olisi ollut olemassa. Muutamia viitteitä kerjäämiseen löytyy muunlaisten oikeusjuttujen sisältä. Ks. esim. tämä artikkeli sivut 118–119.
- 45 TRO 30.10.1647, 417–418. Ongelma mainitaan jo edellisen vuoden loka-kuussa. TRO 31.10.1646, 33–34.
- 46 Jütte 1996, 143; Unger 1996, 94.
- 47 Turun raastuvanoikeudessa viitataan passeihin ja liikkumislupiin usein, ks. esim. TRO 16.11.1644, 65; TRO 14.6.1645, 332; TRO 25.5.1646, 268; TRO 19.5.1647, 318; TRO 15.3.1648, 62–63; TRO 4.3.1651, 64; TRO 15.3.1651,

- 94–95; TRO 15.11.1654, 310; TRO 1.7.1656, 164. Passittomien kaupunkiin tulijoiden ongelma oli yleinen muuallakin Euroopassa. Ainakin Saksassa ja Englannissa kaupunkiin asettuvan piti ensin esittäytyä kaupungin hallinnon edessä asiaankuuluvine papereineen tai rahoineen. Coy 2008, 34–35; Tittler 1991, 129–130. Passeista ja muista liikkumiseen liittyvistä dokumenteista laajemmin ks. Groebner 2007.
- 48 Ks. TRO 3.4.1647, 265–268; TRO 22.10.1655, 261–262; Luukko 1971, 98–99.
- 49 Ks. TRO 16.11.1644, 65; Luukko 1971, 98–99.
- 50 TRO 25.11.1646, 60; TRO 1651, loppuliite; TRO 11.4.1663.
- 51 TRO 24.1.1644, 60; TRO 28.6.1651, 166.
- 52 MES, Tjuvebalken III, 297. Kirkossa, saunassa tai työnantajalta varastamisessa rajana toimi puoli markkaa.
- 53 Drott. Christinae Straffordn. 1653, *Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner*, 295.
- 54 Lagerqvist & Nathorst-Böös 1984, 45, 68.
- 55 Drott. Christinae Straffordn. 1653, *Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner*, 295.
- 56 TRO 8.5.1643, 322; TRO 12.3.1645, 179–180, TRO 17.3.1645, 185, loppuliite; TRO 26.3.1645, 193–194; TRO 18.4. & 4.5.1645, 264, loppuliite.
- 57 Ks. TRO 18.1.1643, 172–173; TRO 10.5.1647, 298–302, loppuliite; TRO 26.3. & 25.6.1645, 193–194, 346.
- 58 Koko Euroopan tasolla on nähtävissä, että paikalliset oikeusistuimet eivät aina tuominneet lain kirjaimen mukaan, vaan pohjasivat päätöksensä monimutkaisiin lainopillisiin ja poliittisiin näkökohtiin sekä harmonian palauttamiseen yhteisössä. Coy 2008, 25. Ruotsin kohdalla Götan hovioikeuden materiaalit osoittavat, että hovioikeus näki omaavansa oikeuden olla seuraamatta lain kirjainta päätöksissään. Alempien oikeusasteiden olisi joidenkin tutkijoiden mukaan pitänyt seurata lakia tarkemmin, mutta esimerkiksi Olaus Petrin 1500-luvun ohjeet tuomareille noudattivat periaatetta, jossa piti tuomita olosuhteiden mukaan, ei lain kirjaimen. Käytännössä asiassa oli sekä maantieteellistä että ajallista vaihtuvuutta. Ditlev et al. 2000, 31, 36; Ylikangas et al. 2000, 107–108
- 59 TRO 22.3.1647, 298–302; TRO 20.9.1647, 403–406. Kummassakin tapauksessa rangaistukset muuttuivat. Hovioikeuden päätösten ja erilaisten sakkojen maksukykyjen seurauksena Mats Märthensson pääsi vapaaksi maksettuaan kolminkertaisen sakon ja korvattuaan varastetun tavarat. Johan Kuka sai puolestaan istua vankilassa melkein koko vuoden maksamattoman sakon takia. Erich Jacobssonkin olisi lopulta päässyt sakoilla, mutta koska ei kyennyt niitä maksamaan, joutui pakkotyöhön. TRO 20.12.1647, loppuliite; TRO 18.11.1647, 462; TRO 11.3.1648, 59; TRO 1648, 176.
- 60 TRO 10.5.1651, 47–50, loppuliite.
- 61 TRO 26.4.1651, 120–123; TRO 1651, 10.5.1651, 132; TRO 12.5.1651, loppuliite.

- 62 TRO 27.10.1651, 240–241. Hänetkin hovioikeus lopulta armahti ja päästi raipparangaistuksella. TRO 1651, loppuliite.
- 63 TRO 24.1.1656, 4; TRO 4.2.1656, 12.
- 64 Harrington 2005, 225, 235–236; Einonen 2003, 82, 98; Søgner 2000, 273.
- 65 Ks. esim. Roodenburg 2004, 155. Dag Lindström kertoo Tukholmassa sakkorangaistusten lisääntyneen ja pakkotyön tulleen yhdeksi varkaudesta rankaisemisen muodoksi jo 1500-luvun lopulla. Österberg & Lindström 1988, 112.
- 66 TRO 17.2.1645, 137–143; TRO 17.3.1645, 185, loppuliite.
- 67 TRO 26.3.1645, 193–194.
- 68 TRO 25.6.1645, 346.
- 69 Lamberg 2009, 148–149, 150.
- 70 Ylikangas 2000, 70–71.
- 71 Lamberg 2009, 151; Lamberg 2007, 223–224; TRO 27.10.1651, 240–241; TRO 5.12.1657, 298–308.
- 72 TRO 18.4.1645, 236–241.
- 73 TRO 17.2.1645, 137–143.
- 74 Maantieryöväreitä oli uuden ajan alun Euroopassa varsin paljon. Walker 2003, 190–194; Danker 2001. Myös muut marginaaliin kuuluvat ihmiset muodostivat usein yhteisöjä kaupunkien porttien ja muurien ulkopuolelle. Ks. Coy 2008, 41.
- 75 TRO 26.10.1669, loppuliite; TRO 6.11.1669, 612; TRO 30.5.1670, 327.
- 76 TRO 8.11.1670, 610–615.
- 77 Michelistä ja muista pyöveleistä ja karkotuksista ks. Toropainen 2004.
- 78 TRO 4.11.1668, loppuliite. Michelin raastuvanoikeuden tuomiossa ja kaupunginlain pykälissä, joihin siinä viitataan, ei mainita karkotusta, mutta hovioikeus, jonka päätöksen perustelut eivät näy raastuvanoikeuden pöytäkirjassa, päätti karkottaa hänet, mahdollisesti toistuvien rikkomusten ja kaupungin viran häpäisemisen takia.
- 79 TRO 9.11.1670, 620–624.
- 80 Kivistä Turun rajana Kustaa Vaasan rajatuomiossa FMU 6528.
- 81 TRO 9.11.1670, 620–624.
- 82 Nimettömän vertaisarvioijan esiin nostama tulkintamahdollisuus.
- 83 TRO 3.6.1644, 375–386. ”det pasquill som till många redelige så mäns som quinnens persones wanheeder ähr componerat och upsprrijdt”. Ikävä kyllä itse pilkkakirjoitus ei ole säilynyt ja saamme vain hieman vihjetä kirjoituksen tyylistä muutaman oikeuskäsittelyssä toistetun pilkkanimen kautta (*Penningen Näsa, högt förstånd aff Rådet, Kärte Hand, Fecit Sominer, Strumpan Gåå, Runkust ja Snöffvel*).
- 84 TRO 7.12.1636, 174. Pöytäkirjoissa Blom esiintyy kiista- ja herjausjutuissa ensimmäisen kerran jo 1625. Toropainen 2006, 199.
- 85 TRO 12.12.1636, 177.
- 86 TRO 1.6.1640, 239; TRO 3.6.1640, 297–299; TRO 6.6.1640, 297–299; TRO 20.6.1640, 327–328.

- 87 TRO 3.7.1644, 385–386.
 88 Coy 2008, 80–112.
 89 TRO 6.7.1640, 297–299.
 90 Vrt. Coy 2008, 97–98.
 91 TRO 27.7.1646, 301.
 92 TRO 17.11.1645, 23; TRO 24.11.1645, 30; TRO 19.3.1646, 144, 169. Asiasta kirjoitettiin erikseen kirje Pietari Brahelle, jossa selitettiin, miksei Blom voinut harjoittaa elinkeinoaan kaupungissa hänen suosituksestaan huolimatta. TRO 25.3.1646, 269.
 93 TRO 1.12.1647, 485–486.
 94 Einonen 2003, 81, 104.
 95 Coy 2008, 28.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Turku, Turun kaupunginarkisto

TRO, Ba1.

Vuodet 1632, 1634, 1636, 1639, 1640–1659, 1660, 1663, 1668–1670.

Painetut lähteet

Finlands medeltidsurkunder I–VIII. Toim. Reinhold Hausen. Statsarkivet, Helsingfors 1910–1935. (FMU) Käytetty: *Diplomatarium Fennicum* –tietokanta. Elektroninen aineisto: (<http://extranet.narc.fi/DF/index.htm>) Haettu 23.3.2012. (DF)

Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, : ifrån åhr 1528. in til 1701 – – uppå sålunda med flijt samlade, och genom trycket i dagzliuset befordrade. Toim. Johan Schmedeman. J. H. Werner, Stockholm 1706.

Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning. Toim. ja käänt. Åke & Wessén Holmbäck, Elias. Rättshistoriskt Bibliotek, vol. 1, no. 7. Institutet för rätthistorisk forskning, Stockholm 1966. (MES)

Privilegier och resolutioner för Åbo stad. Åren 1527–1719. Toim. Carl von Bonsdorff. Bidrag till Åbo stads historia. Första Serien, vol. X, no. I. Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum, Helsingfors 1899. (BÅH)

Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer. Toim. Folke Sleman. Femte delen. Stadshistoriska Institutet, Stockholm 1964.

Samling af instructioner för högre och lägre tjenstemän vid landt-regeringen i Sverige och Finland. Toim. C.G. Styffe. Högbergka boktryckeriet, Stockholm 1852.

Samling utaf kongl. bref, stadgar och förordningar angående Sweriges rikets commerce, politie och oeconomie. Toim. Anton von Stiernman. Andra del. Kongl. tryckeriet, Stockholm 1750.

Kirjallisuus

- Braddick, Michael, & Walter, John: Introduction. Grids of Power: Order, Hierarchy and Subordination in Early Modern Society. *Negotiating Power in Early Modern Society: Order, Hierarchy and Subordination in Britain and Ireland*. Toim. Michael J. Braddick & John Walter. Cambridge University Press, Cambridge 2001, 1–42.
- Cahn, Mark D.: Punishment, Discretion, and the Codification of Prescribed Penalties in Colonial Massachusetts. *The American Journal of Legal History*. 33 (2) 1989, 107–136.
- Cashmere, John: Sisters Together: Women Without Men in Seventeenth-Century French Village Culture. *Journal of Family History*. 21 (1) 1996, 44–63.
- Cowan, Alexander: *Urban Europe 1500–1700*. Arnold, London 1998.
- Coy, Jason P.: *Strangers and Misfits. Banishment, Social Control, and Authority in Early Modern Germany*. Brill, Leiden; Boston 2008.
- Danker, Uwe: *Die Gesichte der Räuber und Gauner*. Artemis & Winkler, Düsseldorf and Zürich, 2001.
- Dinges, Martin: The Uses of Justice as a Form of Social Control in Early Modern Europe. *Social Control in Europe, Volume I, 1500–1800*. Toim. Herman Roodenburg & Pieter Spierenburg. The Ohio State University Press, Columbus 2004, 159–175.
- Ditlev, Tamm; Johansen, Jens Christian V.; Naes, Hans Eyvind & Johansson, Kenneth: The Law and the Judicial System. *People Meet the Law. Control and Conflict-Handling in the Courts. The Nordic Countries in the Post-Reformation and Pre-Industrial Period*. Toim. Eva Österbert & Solvi Søgner. Universitetsforlaget, 2000, 27–56.
- Einonen, Piia: Herroista narreiksi – raadin kunnian määrittely osana kaupunkihallinnon uudistuspyrkimyksiä ja vallan demonstroimista 1600-luvun alkupuolen Tukholmassa. *Sietämättömät ja täydellinen maailma. Kirjoituksia suvaitsemattomuudesta*. Toim. Jari Eilola. Jyväskylän Historiallinen Arkisto, vol. 6. Jyväskylän historiallinen yhdistys, Jyväskylä, 2003, 81–120.
- Goodman, Nan: Banishment, Jurisdiction, and Identity in Seventeenth-Century New England and the Case of Roger Williams. *Early American Studies: An Interdisciplinary Journal* 7 (1) 2009, 109–139.
- Groeber, Valentin: *Who Are You? Identification, Deception, and Surveillance in Early Modern Europe*. Zone Books, New York 2007.
- Harnesk, Börje: Everyday Resistance and the Hidden Transcript in Seventeenth-Century Sweden. *Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. Toim. Petri Karonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009, 250–261.
- Harrington, Joel F.: *Reordering Marriage and Society in Reformation Germany*. Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Inger, Göran: *Svensk Rättshistoria*. Liber, Malmö 2011 (1980).

- Ingram, Martin: *Reformation of Manners in Early Modern England. The Experience of Authority in Early Modern England*. Toim. Paul Griffiths, Adam Fox, & Steve Hindle. Macmillan, Houndsmills & London 1996, 47–88.
- Isenmann, Eberhard: *The Notion of the Common Good, the Concept of Politics, and Practical Politics in Late Medieval and Early Modern German Cities. De Bono Communi. The Discourse and Practice of the Common Good in the European City (13th–16th c.)*. Toim. Elodie Lecuppre-Desjardin & Anne-Laure Van Bruaene. Brepols, Turnhout 2010, 107–148.
- Jütte, Robert: *Poverty and Deviance in Early Modern Europe*. Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- Kallioinen, Mika: *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvareyhitys ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Kedar, B. Z.: *Expulsion as an Issue of World History. Journal of World History*. 77 (2) 1996, 165–180.
- Lagerqvist Lars O., & Nathorst-Böös, Ernst: *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*. LTs förlag, Stockholm 1984.
- Lamberg, Marko: *Ethnic Imagery and Social Boundaries in Early Modern Urban Communities: The Case of Finns in Swedish Towns, c.1450–1650. Shaping Ethnic Identities. Ethnic Minorities in Northern and East Central European States and Communities, c.1450–2000*. Toim. Marko Lamberg. East-west books, Helsinki 2007, 200–240.
- Lamberg, Marko: *Trying to Survive as a Harlot-Thief in an Early Modern Urban Community. Hopes and Fears for the Future in Early Modern Sweden, 1500–1800*. Toim. Petri Karonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009, 139–159.
- Lidman, Satu: *Kerjääminen ja kaupustelu kielletty! Syrjännästä ja syrjäytymisestä Baijerin herttuakunnassa 1500-luvulla. Historiallinen Aikakauskirja* 103 (3) 2005, 298–308.
- Lilja, Sven: *Small Towns in the Periphery: Population and Economy of Small Towns in Sweden and Finland during the Early Modern Period. Small Towns in Early Modern Europe*. Toim. Peter Clark. Cambridge University Press, Cambridge 1995, 50–76.
- Luukko, Armas: *Vaasan historia I, 1606–1721. Vaasan kaupunki, Vaasa* 1971.
- Mentzer, Raymond A.: *Morals and Moral Regulation in Protestant France. The Journal of Interdisciplinary History*. 31 (1) 2000, 1–20.
- Nygård, Toivo: *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1985.
- Pihlajamäki, Heikki: *Kerjuu kontrollin kohteena: ruotsalais-suomalaisen kerjuulainsäädännön historiaa. Kerjääminen eilen ja tänään. Historiallisia, oikeudellisia ja sosiaalipoliittisia näkökulmia kerjäämiseen*. Toim. Virpi Mäkinen & Anne Birgitta Pessi. Vastapaino, Tampere 2009, 97–120.

- Pike, Ruth: Crime and Criminals in Sixteenth-Century Seville. *The Sixteenth Century Journal*. 6 (1) 1975, 3–18.
- Ranta, Raimo: *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Turun kaupunki, Turku 1975.
- Roodenburg, Herman: Social Control Viewed from Below: New Perspectives. *Social Control in Europe, Volume I, 1500–1800*. Toim. Herman Roodenburg & Pieter Spierenburg. The Ohio State University Press, Columbus 2004, 145–158.
- Sandén, Annika: *Stadsgemenskapens resurser och villkor. Samhällssyn och välfärdsstrategier i Linnköping 1600–1620*. UNITRYCK, Linköpings Universitet, Linnköping 2005.
- Ståhlberg, K. J.: *Irtolaisuus Suomen lain mukaan*. Helsinki, 1893.
- Søgner, Solvi: Conclusion: The Nordic Model. *People Meet the Law. Control and Conflict-Handling in the Courts. The Nordic Countries in the Post-Reformation and Pre-Industrial Period*. Toim. Eva & Sogner Solvi Österberg. Universitetsforlaget, 2000, 267–276.
- Tittler, Robert: *Architecture and Power. The Town Hall and the English Urban Community c.1500–1640*. Clarendon Press, Oxford 1991.
- Toropainen, Veli Pekka: Piilukirves ja hirsipuu – Turun pyövelit 1600-luvulla. *Genos*. 75 (14) 2004, 188–207.
- Toropainen, Veli Pekka: Turun porvariston keskinäiset verkostot 1549–1660. *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 47*. Toim. P. T. Kuusiluoma. Suomen Sukututkimusseura, Helsinki 2006, 101–341.
- Tyler, Jeffrey J.: Refugees and Reform: Banishment and Exile in Early Modern Augsburg. *Continuity and Change. The Harvest of Late Medieval and Reformation History*. Toim. Robert J. Bast & Andrew C. Gow. Brill, Leiden; Boston; Köln 2000, 77–97.
- Unger, Christina: *Makten och fattigdomen. Fattigpolitik och fattigvård i 1600-talets Stockholm*. Stockholmia Förlag, Stockholm 1996.
- Walker, Carthine: *Crime, Gender and Social Order in Early Modern England*. Cambridge University Press, Cambridge 2003.
- Ylikangas, Heikki: *Aikansa rikos – historiallisen kehityksen valaisijana*. WSOY, Helsinki 2000.
- Österberg, Eva & Lindström, Dag: *Crime and Social Control in Medieval and Early Modern Swedish Towns*. Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 1988.
- Österberg, Eva & Søgner, Solvi Bauge (toim.): *People Meet the Law. Control and Conflict-Handling in the Courts. The Nordic Countries in the Post-Reformation and Pre-Industrial Period*. Universitetsforlaget, 2000, 27–56.